

1. Bevezetés

Marcus Lutter német jogtudós, kereskedelmi jogász szerint a korlátolt felelősségű társaság Németország „legfontosabb és legsikeresebb exportcikke a jog területén”.¹ Ez az állítás csöppet sem túlzó, ugyanis az új társasági forma (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, GmbH) németországi megalkotását a kezdetektől élénk figyelem kísérte, nemcsak a német ajkú (Ausztria, Svájc), hanem más európai országok tudományos és üzleti közvéleménye részéről is. A korlátolt felelősségű társaság mára már – az angolszász államok kivételével – a világ összes, piacgazdasági keretek között működő országában elterjedt, és nemcsak őshazájában, hanem szinte mindenhol a legnépszerűbb társasági formává vált.

2. A korlátolt felelősségű társaság elterjedtsége napjainkban

Napjainkban a korlátolt felelősségű társaság messze a legismertebb és legnépszerűbb társasági forma Magyarországon. A Központi Statisztikai Hivatal által közzétett adatok szerint 2025 februárjában 500 643 gazdasági társaság működött az országban, amelyek közül 404 189 volt kft.² – ez az összes társaság több mint négyötöde. Még ennél is beszédesebb adat, hogy a 2024-ben alakult 23 908 ilyen cég közül 23 080 választotta a korlátolt felelősségű társasági formát³ – ez több mint 96,5 százalék! Mindezen adatok ismeretében nem csoda, hogy a „kft.” rövidítés a köznyelvben mára szinte a társas vállalkozások szinonimájává vált. Egyszerű szervezete, relatíve alacsony tőkeigénye és persze mindenekelőtt a törzsbetét szolgáltatására korlátozódó tagi felelősség olyan szerencsés kombinációját jelenti az e cégformával járó jogi előnyöknek, amelyekkel más vállalkozási forma ma már láthatóan nem tud versenyezni.

A kft. népszerűségének a minimális törzstőkére vonatkozó törvényi előírások történelmi távlatból hektikusnak nevezhető változtatásai sem ártottak. Az 1988. évi VI. törvény értelmében 1 millió forint kellett a cégalapításhoz,⁴ amit az 1997. évi CXLIV. törvény 3 millió forintra emelt,⁵ majd a sokkal szabadabb jogi környezetet biztosító 2006. évi IV. törvény 500 ezer forintra szállította le.⁶ A 2014. március 15-e óta hatályos mai szabályozás (*a Polgári Törvénykönyvről* szóló 2013. évi V. törvény, amely a társasági jog rendelkezéseit is magába olvasztotta) a legmagasabb, 3 milliós tőkehatár mellett tette le a voksát, bár – szigorúbb felelősségi szabályokkal – lehetővé teszi, hogy ezt ne alapításkor bocsássák a tagok a társaság rendelkezésére.⁷ A vállalkozásdemográfiai adatokban mindez akként tükröződött vissza, hogy míg 2014. I. negyedévében 9472 kft.-t alapítottak, a II. negyedévre ez a felére (4665) esett vissza.⁸

Ha azonban a kft.-knek az összes megalapított társasághoz viszonyított arányát nézzük, az mindvégig 90 százalék körül alakult, azaz, amikor a kft.-alapítási kedv egy kedvezőtlennek tűnő törvényi változás miatt, vagy épp a koronavírus-járvány kitörésekor (2020 áprilisában, ami-

Képes György*

„Németország legfontosabb és legsikeresebb exportcikke a jog területén”

A korlátolt felelősségű társaság

kor mindössze 1023 kft. alakult)⁹ átmenetileg alábbhagy, ez a társas vállalkozások alapítását általánosságban is érinti. Amikor tehát kft.-t nem érdemes alapítani, olyankor vállalkozni sem érdemes. Mindezen, már-már gazdaság-
lélektaninak is nevezhető tények önmagukban is indokoltá teszik annak megvizsgálását és bemutatását, mikor, milyen körülmények között és hogyan jelent meg e rendkívüli népszerűségű társasági forma a világban, és hogyan keltette fel szinte azonnal a magyar jogtudomány művelőinek és a gazdasági élet szereplőinek érdeklődését is.

3. A korlátolt felelősségű társaság „feltalálása” Németországban

A jogtörténet- és a magánjogtudomány egyaránt azon az állásponton van, hogy a kft. „történelmi és jog-összehasonlító előzmény nélküli törvényhozói műalkotás”.¹⁰ Korábban az 1862. évi angol társasági törvény egyszerűsített részvénytársasági formájából (esetleg a kevésbé közismert, ugyanezen törvény szerinti *company limited by guarantee* társaságtípusból) vezették le, azonban ez csak annyiban helytálló, hogy e törvény hatálybalépése volt a kiindulópontja annak a folyamatnak, amelyre a német jogtudomány, gyakorlati jogászok és üzletemberek, majd pedig a birodalmi kormány és a Reichstag a GmbH megalkotásával válaszolt. Utóbbi azonban messze több annál, mint a részvénytársaság leegyszerűsítése: valójában a klasszikus személyegyesítő társaságok (*Personengesellschaften*) és az rt. mint „tőketársaság” (*Kapitalgesellschaft*) között a kortársak által felismert „űrt” betöltő, igazából mindkét típusból csak az előnyöket átmentő, zseniális jogi konstrukció.¹¹

A brit parlament által 1862-ben elfogadott *Companies Act* a nagyobb államok közül Európában elsőként szüntette meg az állami engedélyeztetés rendszerét, és tette lehetővé a társaságok egyszerű nyilvántartásba vétel (*incorporation*) útján történő alapítását.¹² E könnyítéseknek is köszönhetően igen sok új brit részvénytársaság alakult.¹³

* Képes György PhD, habil. egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, ORCID: 0000-0002-3941-0686

Ekkor még a legtöbb német tagállamban állami engedélyhez (koncesszió) volt kötve a részvénytársaságok alapítása. Már az első német részvénytársasági törvény, az 1843. évi porosz *Aktiengesetz* is a francia *Code de Commerce* hasonló szabályozását vette át, amin az 1861. évi össznémet kereskedelmi törvénykönyv, az *Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch* (ADHGB) sem változtatott.¹⁴ 1870-ben aztán az Észak-német Szövetségben egy újonnan kiadott törvénnyel megszüntették a koncessziós rendszert,¹⁵ anélkül azonban, hogy szigorúbban szabályozták volna a társaságokat.

Ez a kedvező változás már 1871-ben hatalmas cégalapítási lázat (*Gründerboom*)¹⁶ eredményezett, amihez az is hozzájárult, hogy a Franciaország által fizetett háborús jóvátétel hatására várható gazdasági fellendülés is növelte a vállalkozási kedvet.¹⁷ A felfokozott várakozások azonban hamarosan visszajukra fordultak, és hatalmas csődhullám következett be, elsősorban azért, mert valós tőkeerővel nem rendelkező társaságok sora jött létre, amelyek nem tudták túlélni az első veszteséges éveket. Mivel a vállalkozások bukását sokan a részvényjog túlzott liberalizációjának tudták be, a Reichstag 1884-ben újabb *Aktiennovellét* fogadott el, amely szigorú tőke-, hitelező- és kisebbségvédelmi előírásokat léptetett hatályba,¹⁸ és az rt.-k szervezetét is bonyolultabban szabályozta (igazgatóság, felügyelőbizottság).¹⁹ E rendelkezések nemcsak az új rt.-k alapítását nehezítették meg, hanem e vállalatok fenntartását is költségesebbé tették a korábbi állapotokhoz képest.²⁰

Mindeközben a Német Birodalom is részt kívánt vállalni a gyarmatosításból (1884-ben alapították az első német gyarmatot Afrika délnyugati részén, a mai Namíbia területén),²¹ és ki akarta aknázni az afrikai kontinens ásvány- és természeti kincseiben rejlő lehetőségeket. Ehhez magántőke bevonására lett volna szükség, csakhogy az 1862. évi társasági törvény enyhe szabályai szerint működő angol részvénytársaságokkal az 1884. évi német részvényjogi novella által gúzsba kötött német vállalkozók képtelenek lettek volna felvenni a versenyt. Nem is alakult egyetlen, az 1884-es szabályozás hatálya alá tartozó rt. sem a gyarmatokon.²²

A német vállalatok versenyhátrányát érzékelve a birodalmi kormányzat úgy döntött, hogy célszerű volna az 1884. évi törvényben foglaltaknál enyhébb feltételekkel is engedélyezni kereskedelmi társaságok létesítését,²³ azal azonban, hogy azok csak a gyarmatokon működheszenek²⁴ a kormány által engedélyezett alapítólevél, azaz ismét a régi koncessziós rendszer alapján.²⁵ A Reichstag az erre vonatkozó törvényt még 1888 márciusában el is fogadta, rögzítve, hogy a „német gyarmati társaságok”

(*Deutsche Kolonialgesellschaften*) tartozásaiért csak a társaság felel a saját vagyonával.²⁶ Mindeközben a német anyaországi, kisebb tőkével rendelkező vállalkozók továbbra sem engedhették meg maguknak, hogy otthon részvénytársaságot alapítsanak, az ADHGB szerint vi-

szont csak olyan társasági formát tudtak volna választani, amelyben legalább egy tag a teljes vagyonát tette volna kockára abban az esetben, ha a társaság veszteségesse válik.²⁷

E kedvezőtlen szabályok ki-játszásának egyik módja gyarmati társaság alapítása, majd (törvényellenesen) belföldi gazdasági célra való igénybevétele volt, de ennél is kreatívabbak voltak azok, akik kitalálták, hogy megvásárolják egy, az 1865. évi porosz bányatörvény szerint korlátozott tagi felelősséggel alapított bányatársulat vagyoni részesedését (bányarészjegy), és a bányászati célra alakult vállalkozást használják részben vagy egészben eredeti rendeltetésétől eltérő, pl. kereskedelmi célra.²⁸ Nyilvánvaló volt, hogy mindezen visszaéléseknek csak úgy lehet gátat vetni, ha a törvényhozás meghallja a vállalkozók amúgy jogos

óhaját, és egy olyan új társasági formát hoz létre, amely egyszerre igazodik a kisebb vállalkozások személyesebb jellegéhez és alacsonyabb tőkeerejéhez, ugyanakkor a részvénytársaságoknak azt az elvitathatatlan előnyét is biztosítja, hogy a tagok felelőssége vagyoni betéteik szolgáltatásán nem terjeszkedik túl.

Erre vonatkozóan már a részvényjog 1884. évi szigorítása kapcsán megszülettek az első javaslatok az ipari és kereskedelmi szervezetek (és az általuk felkért szakértők) köréből, az 1888. március 15-i, német gyarmati társaságokra vonatkozó törvény (amely lényegében egy ilyen alakzatot hozott létre) pedig újabb lökést adott ezen elgondolásoknak.²⁹ Mario Stella Richter szerint a *Kolonialgesellschaftok* tekinthetők a kft. legközvetlenebb elődjének, de a porosz bányajogból ismert *Gewerkschaftok*, sőt a középkor óta létező hajós társaságok (*Reederei*) gyakorlatából ismert szabályok is hatottak azokra, akik az új társasági forma körvonalait megalkották.³⁰

A kft. „atyjának” annak ellenére a porosz Wilhelm von Oechelhäusert (1820–1902) tekintti a jogtörténet-tudomány, hogy ő eredetileg nem tőkeegyesítő, hanem tisztán személyegyesítő jelleggel képzelte el az új társas vállalkozási formát, mégpedig oly módon, hogy a közkereseti társaságok tagjai a társasági szerződésben a felelősségüket vagyoni betétük befizetésére korlátozhatták volna, mely esetben speciális szabályok vonatkoztak volna a társaságra a „hagyományos” kft.-hez (*offene Handelsgesellschaft*, OHG) képest. Azt a tényt, hogy a társaság korlátozott tagi felelősséggel működik, a cégnévben és a cégjegyzékben

Wilhelm Oechelhäuser³⁵

is fel kellett volna tüntetni.³¹ Oechelhäuser, aki 1856-tól a *Deutsche Kontinental-Gasgesellschaft* elnöke volt, 1878–1893 között pedig a Reichstag képviselője is,³² már 1878-ban javasolta az OHG korlátolt felelősségű változatának meghonosítását.³³ Azért a kkt.-t tekintette kiindulópontnak, mert szerinte az egyéni intelligencia a személyegyesítő társaságokban tud igazán érvényre jutni, a tőketársaságok ennek kibontakoztatására kevésbé alkalmasak.³⁴

A másik álláspontot („kis részvénytársaság”)³⁶ Friedrich Hammacher (1824–1904) essenai születésű jogász, Ruhr-vidéki vállalkozó (szintén a Reichstag tagja) képviselte, aki a gyarmati társaságokra vonatkozó törvényjavaslat vitájában vetette fel, hogy a belföldi társaságokra is be kellene vezetni egy, az 1884 utáni szabályok szerinti rt.-nél rugalmasabb, de alapvetően szintén tőkeegyesítő jellegű formát, a porosz *Gewerkschaft*ok jellegzetességeit is szem előtt tartva. Robert Esser (1833–1920) kölni ügyvéd és igazságügyi titkos tanácsos már 1886-ban el is készítette 30 szakaszból álló javaslatát, melyben a bányatársulatokra és a részvénytársaságokra vonatkozó szabályokat vegyítette volna a közkereseti társaságokkal. Viktor Ring (1857–1934), a porosz legfelsőbb bíróság későbbi alelnöke 1887-ben Esser tervezetéhez csatlakozott, de ő rendkívül magas, milliós jegyzett tőkét tartott volna indokoltnak, és kizárta volna a pótbefizetésre vonatkozó többségi döntés bíróság előtti megtámadását. A társaság belső szervezetére a részvénytársaság szabályait javasolta alkalmazni azzal, hogy a felügyelőbizottságra vonatkozó szabályokkal kapcsolatban rugalmasságot javasolt.³⁷

A Deutscher Handelstag bizottsága által 1888 tavaszán körbeküldött kérdőívre a különféle területi kereskedelmi kamarák és kereskedői egyletek többsége is úgy foglalt állást, hogy az új formának a részvényjogra és a porosz bányatörvényre kellene épülnie. Csakhogy a legnagyobb és legtekintélyesebb kereskedelmi kamara, a porosz az Oechelhäuser-féle javaslatot támogatta.³⁸ Emiatt a bizottság végül – a kamarák többségével ellentétesen – azt javasolta, hogy a szabályozás az OHG-re alapuljon.³⁹ Időközben azonban napvilágot látott egy újabb tervezet is, amelyet Jacob Rießer (1853–1932) volt frankfurti ügyvéd, a Darmstädter Bank igazgatója készített 1889-ben. Ebbe visszakerültek a részvénytársaságra jellemző elemek, olyannyira, hogy tévedésből több helyen részvényeket is említ vagyoni betétek helyett.⁴⁰

1890 decemberére aztán Eduard Hoffmann (1848–1920) igazságügy-minisztériumi referens kidolgozta a kft.-szabályozás alapelveit tartalmazó előkészítő anyagot, amelyben megpróbálta Oechelhäuser, Ring, valamint a Handelstag által kiküldött bizottság és Rießer tervezetének elgondolásait ötvözni. A minisztérium szerint az új társasági formáról külön törvényt (*Sondergesetz*) célszerű alkotni, amely a kereskedelmi törvénykönyv mellett, annak egyfajta kiegészítéseként lépne hatályba. A tagok számára egyetemleges felelősséget javasoltak a törzstőke befizetéséért és a törzstőke terhére teljesített visszafizetések esetére is. A kereskedői érdekképviseltek kérésére a pótbefizetésekkel kapcsolatos kötelezettségeket csak lehetőségként szerepeltették a szövegben.⁴¹ A minisztérium az előterjesztést jóváhagyta, majd 1891. július 16-án – a bel-

ügyminisztériummal történt egyeztetést követően – lényegében változatlan formában küldte meg a császárnak.⁴²

1891. október 20-án, az uralkodói „előszentesítést” követően a plánumot a Bundesrat elé terjesztették, és egyidejűleg a nyilvánosság számára is elérhetővé tették.⁴³ Az indítványokat 1892. február 5–6-án tárgyalták meg az illetékes bizottságok, ahol a különböző szövetséges városok és tagállamok képviselői kiegészítéseket javasoltak.⁴⁴ A porosz államminisztérium a szöveget ezek figyelembevételével átdolgozta, majd visszaküldte a Szövetségi Tanácsnak, amely azt 1892. február 11-én elfogadta. Ezt követően került sor annak ismertetésére a Reichstagban, február 19-én (első olvasat). A felszólalók – köztük maga Oechelhäuser is – alapvetően elismerően szóltak róla. A szakbizottságok szintén nem javasoltak jelentősebb változtatásokat, de kivették azt a rendelkezést, amely eltiltotta volna a kft.-ket a biztosítási és banki ügyletektől, viszont utóbbi esetre kötelezően írták elő a mérleg nyilvánosságra hozatalát.⁴⁵

1892. március 19-én a híres kereskedelmi jogász, Levin Goldschmidt (1829–1897) „A kereskedelmi társaság régi és új formái” címmel tartott előadást a berlini jogászegyletben, amelyben nemcsak a javaslat (szerinte túl megengedő) felelősségi szabályaival kapcsolatos aggályait fejtette ki részletesen, hanem konkrét ajánlásokat is tett. Véleménye szerint a kft.-k működését kereskedelmi célokra kellene korlátozni, amennyiben pedig elkerülhetetlennek látszik egyéb gazdasági szektorokat is bevonni, abban az esetben is a nyereségérdekelt vállalkozásokra kellene szűkíteni e cégforma választhatóságát. Emellett csak úgy volna szabad engedni kft.-k létesítését, ha vagyonszerzés esetén kötelezővé teszik a pótbefizetést legalább a törzsbetétek fele erejéig. Végezetül úgy foglalt állást, hogy „a tudományra és a gyakorlatra” kellene hagyni annak a kérdésnek az eldöntését, hogy a kft. jogi személy-e.⁴⁶

A Reichstag plenáris ülése második és harmadik olvasatban 1892. március 19-én és 21-én tárgyalta a törvényjavaslatot. Itt is volt ugyan néhány ellenvetés, de a képviselők azt végül részletes tárgyalás nélkül, nagy többséggel elfogadták.⁴⁷ Goldschmidt ajánlásainak beépítésére sem kellő idő, sem akarat nem volt: a társaság céljait nem korlátozták („korlátolt felelősségű társaság bárminő gazdasági célra alakulhat”), a pótbefizetés opcionális maradt, és a jogi személyiség kérdését rendező szakasz sem került ki a szövegből.⁴⁸ II. Vilmos császár a törvényt 1892. április 20-án látta el aláírásával, hat nappal később kihírdették, május 10-én pedig már hatályba is lépett.⁴⁹

Julius Gierke idézve, a végleges törvénytörvény alapján a korlátolt felelősségű társaság eredeti német változata végül is olyan lett, mint „az rt. egy alfaja” (*eine Abart des AG*).⁵⁰ A 20. század első felének kiemelkedő német kereskedelmi jogásza ennek okát abban jelölte meg, hogy a törvényalkotó a tőkeegyesítő jellegű társaságok „intimebb, egyszerűbb és simuleknyebb” másik formáját akarta kinálni (a részvénytársaság mellett) olyan vállalkozók számára, akik jól ismerik egymást, és nem akarnak egymástól bármikor „se szó, se beszéd alapon” különválni. Gierke ezekre a családi tulajdonú kisüzemeket és a szabadalmak

hasznosítására létrejövő vállalkozásokat hozta fel két jellemző példaként.⁵¹

Az új társasági forma már a törvény elfogadása utáni években nagyon népszerű lett. Werner Schubert 1992-ben, a 100. évfordulóra kiadott ünnepi kötetben megjelent tanulmányában ezzel kapcsolatban érdekes adatokat közöl. Eszerint már a hatálybalépés évében 63, 1893-ban 183, 1894-ben 254, 1895-ben 297, 1896-ban 376, 1897-ben pedig 640 – a törvény első hat évében tehát összesen 1813 – kft.-t alapítottak. Az új társasági forma kritikusaik az a várákozása sem bizonyult megalapozottnak, hogy ezek majd gyorsan csődbe mennek, ugyanis az 1898. év végén 1839, 1900-ban 4077, 1902 áprilisában pedig már 4745 aktív kft.-t tartottak nyilván Németországban. A csődök száma csak 1905 után kezdett emelkedni (1895–1897 között például mindössze 39 társaság ment csődbe).⁵²

Nem kevésbé érdekes eredményeket kapunk, ha a kft.-alapításokat az összes vállalkozás kontextusába helyezve vizsgáljuk. Kerstin Peglow hívja fel a figyelmet arra, hogy már 1893-ban – azaz a törvény első teljes naptári évében – több korlátozott felelősségű társaságot alapítottak Németországban, mint részvénytársaságot, 1914 végén pedig már 27 000 kft. működött, ami az ugyanekkor aktív 5500 részvénytársaságnak közel ötszöröse.⁵³ Szikora Veronika közlése szerint a kft.-k száma az NSZK-ban (az egykori Nyugat-Németországban) 1980-ban megközelítette a 260 ezret, amely szám 1993-ra (már az újraegyesülés után) „megduplázódott, a 2010-es évek elején már az egymilliót is meghaladta”.⁵⁴ A kft. népszerűsége tehát az elmúlt 130 évben mindvégig töretlen volt.

4. A német GmbH-Gesetz fontosabb rendelkezései

Az 1892. április 20-i német kft.-törvény⁵⁵ értelmében korlátozott felelősségű társaság bármilyen célra alapítható. A cégalapítás bírói vagy közjegyzői okiratba foglalt „társasági szerződéssel” történhet. Utóbbi a személyegyesítő társasági formák létesítő okiratának megnevezése a német társasági jogban, ami arra utal, hogy a kft. az alapítók közötti szerződéssel, nem pedig valamiféle személytelen alapszabállyal jön létre.⁵⁶ A társasági szerződésben meg kell jelölni a társaság „céget” (cégnévét) és székhelyét; a vállalat célját (főtevékenységét); a törzstőke összegét; valamint „a betétet, amellyel mindegyik tag a törzstőkéhez hozzájárul (törzsbetét)”. Emellett, ha a társaságot határozott időre alapítják, vagy ha „a tagok a törzsbetét besolgáltatásán kívül másnemű szolgáltatásokra is kötelezik magukat”, ezeket a kikötéseket is szerepeltetni kell benne.⁵⁷

A tagok felelőssége a társaság lényegéből adódóan törzsbetétek szolgáltatására korlátozódik, és az ezekből összetevődő „törzstőke” (*Stammkapital*) jelenti a hitelezők követelésének legfőbb biztosítékát. Epp emiatt nagy vita övezte az erre vonatkozó feltételek (tőkeminimum, törzstőke rendelkezésre bocsátásának módja, felelősség ennek elmaradásáért) szabályozását. Végül a törzstőke

minimális összegét 20 ezer birodalmi márkában határozták meg, és azt is lehetővé tették, hogy a tag a törzsbetétét ne pénzben, hanem „másnemű szolgáltatással” teljesítse. A társaság bejegyzéséhez elegendő volt csupán a pénzbetétek egynegyedét befizetni, azonban a fennmaradó rész teljesítéséért nemcsak a hátralékos tag, hanem a többi alapító is korlátlan és egyetemleges felelősséggel tartozott. Ez szigorúbb volt a részvényesi felelősségnél, ugyanis a részvényes csak a saját részvényei lejegyzéséért volt felelős.⁵⁸

A tagok kft.-ben meglévő jogai és kötelezettségei nem értékpapírban (részvényben), hanem az üzletrészben mint elvi részesedésben testesültek meg. E változtatás mögött az a jogalkotói szándék állt (bár a bemutatóra szóló részvények és a nyilvános rt.-alapítás mint lehetőség megszűnésével ez mára jórészt értelmét veszítette), hogy a kft. alapítói azonosíthatóak legyenek, ellentétben a részvénytársaság „anonim” részvényeseivel.⁵⁹ Az üzletrészek ugyanakkor szerződéssel átruházhatók lettek. A társasági szerződés ezt feltételekhez köthette, azonban maga a törvény sem a tagok elővásárlási jogát, sem a társasági jóváhagyást nem tartalmazta főszabályként (előbbi még példálózó jelleggel sem említette). Összességében így valamivel nehezebb lett a társaságból való „távozás”, illetve külső személy csatlakozása, mint egy részvénytársaság esetében, de messze nem volt úgy megnehezítve, mint egy valódi személyegyesítő társaságnál, ahol az társaságiszerződés-módosítást igényelt.

A bányatársulatok pótbefizetései (*Zubusse*) mintájára a kft. tagjai dönthettek további befizetések előírásáról, de csak ha azt a társasági szerződés kifejezetten lehetővé tette. A tagok a társaság pótlólagos tőkeigényét a törzstőke megemelésével is biztosíthatták. Lehetőség volt továbbá a törzstőke leszállítására is. Utóbbi kapcsán a hitelezők igényeinek kielégítését vagy a részükre történő biztosítéknyújtást írta elő a törvény, és természetesen a jegyzett tőke összege ez esetben sem csökkenhetett a törvényi minimum alá.

A tagok a kft. ügyvezetését akár egyetlen személyre is bízhatták, aki lehetett valamelyik tag, de akár külső alkalmazott is.⁶⁰ Ahogy testületi igazgatóságot sem írt elő a törvény, felügyelőbizottság létrehozása sem volt kötelező. Az ügyvezetés kapcsán érdekesség, hogy a korai magyar szerzők a *Geschäftsführer*re még a pontosabb „üzletvezető” kifejezést használták, Kuncz Ödön nyomán⁶¹ mégis az „ügyvezető” szó honosodott meg a magyar jogi nyelvben. Ennek feltehető oka, hogy az 1875. évi Kt.-ben az üzletvezetés a kkt. és bt. irányításának megfelelője volt, amittől Kuncz meg kívánta különböztetni a kft. ügyvezetését. A magyar társasági jog e terminológiai distinkciót következetesen végigvitte egészen a 2013. évi Ptk.-ig, amely a személyegyesítő társaságokat is jogi személynek minősítette, így indokoltnak látta az egységes szóhasználatot („ügyvezetés”).⁶²

Az 1892. évi GmbH-Gesetz az ügyvezetőkre vonatkozó fejezet végén mondta ki, hogy a tagok főszabályként „gyűléseken” hozzák a döntéseiket (abban az esetben nincs szükség *Versammlung* tartására, ha írásban kívánnak határozni). A taggyűlést az ügyvezetők hívták össze.

A törvény nyolc pontban sorolta fel azokat a tárgyköröket, amelyekben a tagok határozatára van szükség: egyebek mellett idetartozott az éves mérleg megállapítása és döntés a nyereség felosztásáról (azaz osztalékfizetés), a pótbefizetések elrendelése és visszafizetése, valamint az ügyvezetők megválasztása és visszahívása is.

Mivel a kisrészvényesek védelme régóta érzékeny kérdés volt a részvényjogban, e tapasztalatokkal felvértezve a német jogalkotók a kft. esetében is igyekeztek kisebbségvédelmi szabályokat alkalmazni. Néhány példa erre: a törzstőke legalább egytizedét képviselő tagok bármikor kezdeményezhették a taggyűlés összehívását, ha pedig a társaság céljának elérése lehetetlenné vált, a társaság felosztatását kérhették a bíróságtól. A cég jogutód nélküli megszűnése esetén szintén e részesedéssel rendelkező tagok kérhették a bíróságtól végelszámoló kirendelését arra az esetre, ha sérelmesnek tartották volna, hogy a korábbi ügyvezető vagy a tagok többsége által erre megválasztott más személy lássa el ezt a feladatot.

Bár a társasági szerződést legalább két félnek kellett megkötnie, a törvény nem zárta ki, hogy utóbb egy kft. összes üzletrészét egyetlen személy szerezzze meg. Ez a maga idejében komoly vitát váltott ki, hiszen egyebek mellett épp azt kritizálták sokan az 1862. évi *Companies Act* szerint angol társaságoknál, hogy bevett szokás volt, hogy a kötelezően előírt hét tag közül hatan „strómanok” (*straw men*, németül *Strohmannen*) voltak, és valójában egyetlen személy állt a társaság mögött. Ehhez képest a német kft.-nél csak alapításkor kellett egy „strómant” bevenni, utána anélkül tudott hivatalosan is egyszemélyessé válni a társaság (amit egyfajta oximoronként éltek meg e forma kritikusai), hogy ez a cég megszűnését eredményezte volna.⁶³

5. A GmbH recepciója más európai államokban

Az első ország, ahol átvették a GmbH-t, a várakozásokkal ellentétben nem Ausztria volt – ahol pedig 1862-től, *Allgemeines Handelsgesetzbuch* (AHGB) néven a német kereskedelmi törvénykönyv volt hatályban⁶⁴ –, hanem Portugália (1901. április 11.), és csak őket követték az osztrákok, 1906. március 6-án.⁶⁵ A portugál *Lei das Sociedades por Quotas* ráadásul az eredeti, Oechelhäuser-féle koncepcióhoz közelebbi megoldást valósított meg, azaz a személyegyesítő jegyeket erőteljesebben magán viselő társasági formaként hozta létre a kft.-t.⁶⁶ A portugál törvény hatályát a gyarmatokra (Angola, Bissau-Guinea, Mozambik) is kiterjesztették,⁶⁷ és a korábbi gyarmati (és nyelvi) kapcsolatnak köszönhetően ez inspirálta az 1919. január 10-i brazil kft.-törvényt is.⁶⁸

Ausztriában 1897-ben az egeri (ma: Cheb, Csehország) kereskedelmi kamara fogalmazta meg az első javaslatot a korlátolt felelősségű társaság recepciójáról.⁶⁹ Az osztrák kereskedelmi jogban ekkor még a koncessziós rendszer érvényesült⁷⁰ (az 1871 utáni német részvényjogi novellát Ausztria nem vette át), ráadásul az 1899. évi *Aktien-*

regulativ hatálybalépéséig az engedélyezés nem is volt különösebben szigorú feltételekhez kötve. Emellett egy 1852-ben kiadott császári pátens alapján gazdasági egyület (*Wirtschaftsverein*) is lehetett korlátolt tagi felelősséggel alapítani. A kft. átvétele tehát nem tűnt gazdasági szükségszerűségnek, a kormányzat mégis szívesen fogadta az egeri kamara javaslatát, és megkezdte az előkészületeket, melyekbe a gazdasági érdekképviselőket is bevonták. A kft. bevezetésével valamennyi kereskedelmi kamara egyetértett.⁷¹

Bár az eredeti elképzelés a német *GmbH-Gesetz* egyszerű átvétele lett volna, a századfordulón átívelő törvény-előkészítő munkára nagy hatással volt az 1901. évi német gazdasági válság és az annak nyomán beinduló csőd hullám. Az osztrák kodifikátorok így arra törekedtek, hogy a hitelezők számára minél több biztosítékát nyújtsák annak, hogy a társaság fizetéseképtelensége elkerülhető legyen, ha pedig az mégis bekövetkezne, nagyobb eséllyel tudják követeléseiket érvényesíteni. Annak ellenére tehát, hogy az 1906-ban elfogadott osztrák *GmbH-Gesetz* alapvetően a német törvényre épült,⁷² annak egy kiforrottabb, már a jogalkalmazás első másfél évtizedének gyakorlati tapasztalataira is figyelemmel elkészített változatának tekinthető.⁷³

A kft.-törvények európai térhódítása az első világháború után is folytatódott. Az 1918. november 11-én a függetlenségét visszaszerző Lengyelországban három különböző joganyagot alkalmaztak: a volt német területeken a német, az Ausztriától visszacsatolt részekben (Galícia) az osztrák törvény maradt hatályban, míg a korábban orosz fennhatóság alatt lévő területekre (ahol a francia *Code de Commerce*-t alkalmazták) 1919. február 8-án jelent meg a kft.-ről (*spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, rövidítve: „sp. z o.o.”) szóló rendelet.⁷⁴ Az újonnan, részben ausztriai, részben magyar területeken megalakult Csehszlovákia 1920. április 15-én az osztrák *GmbH-Gesetz* továbbviteléről döntött, kiterjesztve annak alkalmazását a volt felső-magyarországi területekre, azaz Szlovákiára is (a kft.-t csehül *společnost s ručením omezeným*nek nevezik, rövidítve: „s.r.o.”).⁷⁵

A központi hatalmak háborús veresége miatti területi változások a francia és az olasz társasági jogra is hatást gyakoroltak. A Német Birodalomtól Franciaországhoz csatolt Elzász és Lotaringia tartományokban a német, míg az olasz fennhatóság alá került Venezia Giulia (a korábbi Österreichisches Küstenland, azaz „Ausztriai Tenger-mellék”) és Venezia Tridentina (Trento) tartományokban az osztrák jog maradt hatályban, ami – az üzleti élet igényeinek megfelelően – szükségessé tette a kft.-re vonatkozó jogi szabályozás francia és olasz joganyagba való átültetését is.⁷⁶ Olaszországban ez 1942-ig (*Codice Civile*) húzódtott, Franciaországban azonban már 1925-ben megvalósult.

A franciák – Szende Péter Pált idézve – „gallus szellemmel” töltötték meg a kft. „germán jogi intézményét”.⁷⁷ Az 1925. március 7-i francia törvény, melynek területi hatálya „Algériára és a gyarmatokra” is kiterjedt,⁷⁸ megszigorította a tőkebefizetés szabályait, taggyűlési jóváhagyáshoz kötötte az üzletrészek kívülállók részére történő

átruházását, a létesítő okirat módosításához háromnegyedes többséget írt elő, húsznál nagyobb taglétszámú társaságoknak pedig kötelezővé tette a taggyűlés tartását és felügyelőbizottság létrehozását is. A kft. mindezen szigorítások ellenére Franciaországban is nagy népszerűsége lett: már két évvel az SARL-törvény hatálybalépése után ebben a cégformában alakult az új társaságok 70 százaléka, és a társas vállalkozások közel kétharmada ma is kft.-ként működik.⁷⁹

6. A német kft.-törvény magyarországi fogadtatása

A magyar szaksajtó gyorsan hírt adott a német kft.-törvényről. A *Kereskedelmi Jog és Ismeretek Tára* című kiadvány 1892. június 15-i számában Berényi Pál tudósított róla,⁸⁰ a szeptember 1-jei számban pedig Levin Goldschmidt jogászegyleti előadásának könyv alakban történt megjelenésére⁸¹ is felhívták a figyelmet.⁸² A *Jog* 1892. július 3-i számának „Ausztia és külföld” rovatában ismeretlen szerző közölt igen részletes és szakszerű beszámolót az új törvényről. Bár maga az ismertető a társasági forma megnevezésére már címében is a később sokak által kritizált, mégis máig használatos „korlátozott felelősségű társaság” kifejezést használta, még arra is felhívta a figyelmet, hogy nem magának a társaságnak, hanem a tagoknak a felelőssége korlátozott.⁸³

Neumann Ármin ügyvéd (1882-től a budapesti tudományegyetemen a kereskedelmi és váltójog magántanára, 1889-től rendkívüli egyetemi tanár, 1887–1903 között országgyűlési képviselő)⁸⁴ 1892. október 29-én, a Magyar Jogászegylet – a neves büntetőjogász és kiváló kodifikátor, Csemegi Károly (1826–1899)⁸⁵ elnökletével megtartott – teljes ülésén tartott előadást a korlátozott felelősségű társaságról, amely 1893-ban nyomtatásban is megjelent.⁸⁶

Neumann nemcsak minden fontosabb részletre kiterjedően ismertette a németországi jogi szabályozást, hanem már a felvezetőben arra hívta fel a hallgatóság figyelmét, hogy egy olyan törvényt kíván „*discussio tárgyává tenni*”, „melynek reflexhatása a mi jogéletünkre [...] ki nem maradhat”.⁸⁷ A magyar társasági jog történetével foglalkozó szerzők (a teljesség igénye nélkül: Bujtár Zsolt, Horváth Attila, Papp Tekla)⁸⁸ álláspontjával egyetértve megállapíthatjuk tehát, hogy Neumann Ármin volt az első, aki nemcsak bemutatta a német jog új társasági alakzatát, hanem kifejezetten javasolta is annak magyar kereskedelmi jogba való átültetését.

Az előadás bevezetéseként leszögezte, hogy a gazdasági társaságoknak mindeztől két fő kategóriája létezett:

„Az egyik társasági alakzatot [...] individualistikus társaságnak, a másikat testületi vagy tőkeegyesülésnek nevezhetjük. Egyszóval a közkereseti és részvénytársaság képezik a kereskedelmi társaságoknak két tipikus alakját, melyeknek a többi társasági alakzatok csak módosításai”.

A személyegyesítő társaságok alkalmasabbak az „emberi értelmiség” kiteljesítésére, azonban a velük járó korlátlan felelősség mégis sokakat elriaszt ezen cégformáktól. Ebből adódóan „a gazdasági élet számos képzeményei ott is részvénytársasági alakban jutnak [meg]nyilvánulásra, ahol az imént jelzett feltételek fenn nem forognak”, mivel a hatályos társasági jog nem kínál más lehetőséget azoknak, akik „a korlátlan felelősség ónsúlya alól” menekülnének.⁸⁹

Ezek a kérdések „foglalkoztatták huzamos idő óta a német jogászokat, és ezen jogi problémát oldotta meg” – Neumann véleménye szerint sikeresen – „az 1892. április 20-ki német birodalmi törvény”. Hogy az előadó milyen jól ismerte a *GmbH-Gesetz* előkészítésének körülményeit, jól látszik abból is, hogy a bányatársulatokat és a gyarmati társaságokat is megemlítette a kft. előzményei között, majd arra a vitakérdésre is kitért, hogy az új társasági forma kiindulópontja a kkt. vagy az rt. legyen-e. Ismertette Oechelhäuser elgondolását, megjegyezve, hogy az első sorban a kis létszámú, valóban szoros személyes együttműködésre épülő társaságokra jelenthetett volna megoldást. Épp ezért egy másik álláspont is kialakult – melynek fő képviselőjeként Hammachert nevezi meg – amely szerint az új társaság olyan tőketársaság legyen, amely „a pótbefizetések elvének kibővítésével (ún. *Zubussesystem*), vagyis a német *Gewerkschaft*hoz való simulással lépne a mai részvénytársaság helyébe”.⁹⁰

Az Oechelhäuser és Hammacher által képviselt „elmentéses nézetek kiengesztelését célozta” a német javaslat, amely végül a részvénytársaságot használta kiindulási pontként, azonban – Neumann szerint – „a személyes elemet [annál] sokkal nagyobb mérvben juttatja kifejezésre”. Az új társasági forma tehát „a szigorú individualistikus és a tiszta tőketársaság között középen áll”, ahonnan a tagok belátása szerint akár egyik, akár másik irányba „elég ruganyossággal” eltérhet. Arra is utalt azonban, hogy bármilyen jó kompromisszum lett is a Reichstag által elfogadott kft.-törvény, mégis többen kritikai észrevételeket fogalmaztak meg vele szemben. E vélemények közül – Goldschmidt néhány megjegyzése mellett – Otto Bähr (1817–1895) volt legfelsőbb bírósági bíró baljósátát is megemlítette, aki szerint „a korlátozott felelősség az összes hitelviszonyokat felforgatni és a szédelgést előmozdítani fogja”.⁹¹

Figyelemre méltó – különösen arra tekintettel, hogy még ma is vannak, akik angliai előzményekre hivatkoznak –, hogy Neumann azt is leszögezte:

„Itt egy egészen új, eddigelé sehol a világon nem alkalmazott társaságról van szó. Hasonló társaságok Angolországban sem léteznek; az angol jog ugyanis, egynemű esettől eltekintve, sem a betéti, sem a nevezetlen társaságokat nem ismeri, hanem ott társaságok korlátozott felelősséggel csakis részvénytársasági alakban keletkeznek.”

Az 1862. évi *Companies Act* kapcsán hozzátette:

„Van ugyan az angol jogban is a részvénytársaságoknak két oly neme, mely az itt szóban forgó német törvényben elismert társasághoz közeledik, [...] de ezen társaságok, dacára annak, hogy anyagilag véve pótfizetési kötelezettséget statuálnak, valóságos részvénytársaságok”.⁹²

E bőséges történeti és jogösszehasonlító bevezetés után Neumann az előadás következő részében áttért a német kft.-törvény egyes rendelkezéseinek ismertetésére, majd a korlátolt felelősségű társaságra vonatkozó szabályok és a közkereseti, illetve részvénytársaságokra irányadó törvényi rendelkezések közötti legfontosabb eltérésekre mutatott rá. Előadása végén rövid értékelésre vállalkozott. Véleménye szerint „egy minden részleteiben mélyen átgondolt és ragyogó technikával kidolgozott törvénnyel van dolgunk, mely hivatva van a kereskedelmi társasági jog továbbfejlesztésének kiindulási pontjául szolgálni”. Emellett bizonyos hiányosságokra is felhívta a figyelmet, a túl széles körű alapítási lehetőség és a pótbefizetések fakultatív jellege kapcsán Goldschmidtet értve egyet. Ezzel együtt úgy foglalt állást, hogy a *GmbH-Gesetz* olyan jogalkotási fejlemény, „melyet kereskedelmi törvényünk sokáig többé nem keshető revisiójánál figyelmen kívül hagynunk nem lehet”.⁹³

KÉPES, GYÖRGY

„Deutschlands wichtigster und erfolgreichster Rechtsexport“

Die Gesellschaft mit beschränkter Haftung

(Zusammenfassung)

Marcus Lutter, deutscher Rechtswissenschaftler und Handelsrechtler, bezeichnete die Gesellschaft mit beschränkter Haftung als „wichtigsten und erfolgreichsten Exportartikel im Recht“ Deutschlands. Diese Aussage ist keineswegs übertrieben, denn die Einführung dieser neuen Gesellschaftsform in Deutschland wurde von Anfang an mit großem Interesse verfolgt, nicht nur im deutschsprachigen Raum. Die GmbH hat sich inzwischen in allen

Az előadást „élénk éljenzés” követte, majd Csemegi Károly jogászegyleti elnök mondott köszönetet az előadónak, hozzátéve: „Magyarország sohasem zárkózott el az intézmények továbbfejlesztésének azon módja előtt, mely a külföldi alakulatok megfigyelésében és alapos megvizsgálásában, és – amennyiben azok a tudomány igazságainak és hazánk különös viszonyainak megfelelnek – azok átvételében, illetve hazánk viszonyaira való alkalmazásában áll”.⁹⁴ Ez a közbevetés Csemegi részéről már csak azért is hiteles, mert tudjuk, kiváló büntető törvénykönyvét (melynek sikerét mi sem példázza jobban, mint hogy különös része 1880. szeptember 1-jétől 1962. július 1-jéig volt hatályban) jórészt az 1871. évi német birodalmi Btk. alapján írta,⁹⁵ ami semmit sem csökkent a kódex értékén.

Kuncz Ödön (1884–1965) 1926-ban könyv alakban is kiadott társasági jogi törvénytervezetében utal rá, hogy Neumann Ármin 1902-ben megbízást kapott az igazságügy-minisztertől „a Kt. első részének reformját megvalósító” javaslat összeállítására, „azonban nem készítette el tervezetét”.⁹⁶ Nem tudjuk, mi akadályozta meg e feladat teljesítésében, mindenesetre ez lehetett volna az első olyan magyar törvénytervezet, amely a korlátolt felelősségű társaságokat is magában foglalta volna. A kodifikáció ügyét így végül a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége karolta fel. Az ő felkérésükre 1905-ben egy másik budapesti ügyvéd, Pap Dávid (1868–1919) készített magán-törvényjavaslatot a kft.-ről,⁹⁷ amelyről a jelen folyóirat korábbi számában részletes ismertetést közöltünk.⁹⁸

marktwirtschaftlichen Ländern, mit Ausnahme der angelsächsischen Staaten, verbreitet und ist nicht nur in ihrem Heimatland, sondern in vielen anderen Ländern zur bevorzugten Gesellschaftsform geworden. In dieser Studie stellen wir die Entwicklung dieses Unternehmenstyps in Deutschland, seine schnelle Verbreitung in Europa sowie seine Reflexionen in Ungarn.

KÉPES, GYÖRGY

“Germany’s Most Important and Successful Legal Export”

The Limited Liability Company

(Abstract)

Marcus Lutter, a German legal scholar and commercial law expert, described the limited liability company as the “most important and most successful export article in German law”. This statement is by no means an exaggeration, as the introduction of this new form of company in Germany was followed with great interest from the outset, and not just in German-speaking countries.

The GmbH has now spread to all market-economy countries, with the exception of the Anglo-Saxon states, and has become the favoured form of company not only in its home country but in many other countries. In this study, we present the development of this type of company in Germany, its rapid spread in Europe and its reflections in Hungary.

- ¹ LUTTER, Marcus: Die Entwicklung der GmbH in Europa und in der Welt. In LUTTER, Marcus – ULMER, Peter – ZÖLLNER, Wolfgang (szerk.): *Festschrift 100 Jahre GmbH-Gesetz*. Köln, 1992. Dr. Otto Schmidt, 50–51. p.
- ² 9.2.1.2. A regisztrált gazdasági szervezetek száma havonta, gazdálkodási forma szerint – GFO'14. *Központi Statisztikai Hivatal*. https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0051.html.
- ³ 9.1.1.5. Az új bejegyzésű gazdasági szervezetek száma gazdálkodási forma szerint – GFO'14. *Központi Statisztikai Hivatal*. https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0006.html.
- ⁴ 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról. 158. § (2) bekezdés.
- ⁵ 1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról. 124. § (4) bekezdés.
- ⁶ 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról. 114. § (1) bekezdés, amely a 2007. évi LXI. törvény 35. § (5) alapján módosult 2007. szeptember 1-jei hatállyal.
- ⁷ L. Ptk. 3:162. § (1) és (2) bekezdése.
- ⁸ 3.2.8.1. Az új bejegyzésű gazdasági szervezetek száma gazdálkodási forma szerint – GFO'11 (2011–2014). *Központi Statisztikai Hivatal*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qvd016a.html.
- ⁹ 3.2.8.2. Az új bejegyzésű gazdasági szervezetek száma gazdálkodási forma szerint – GFO'14 (1/3). *Központi Statisztikai Hivatal*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qvd023a.html.
- ¹⁰ ANNOFF, Daniel: Gesellschaft mit beschränkter Haftung. In *HWB–EuP 2009. Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts*. 2009. http://hwb-eup2009.mpipriv.de/index.php/Gesellschaft_mit_beschr%C3%A4nkter_Haftung. L. még pl. BRUPBACHER, Erwin: *Die GmbH. Ein Handbuch für die Praxis*. Zürich, 1996. Telos, 5. p.; GUINNANE, Timothy W.: Creating a New Legal Form: The GmbH. *Business History Review*, Vol. 95., 2021. No. 1. 4. p. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007680520000707>; HORN, Norbert et al.: *Heymann Handelsgesetzbuch (ohne Seerecht). Kommentar, Band 1*. (2. kiadás) Berlin–New York, 1995. Walter de Gruyter, 75. p.
- ¹¹ GUINNANE, Timothy W.: German Company Law, 1794–1897. In WELLS, Harwell (szerk.): *Research Handbook on the History of Corporate and Company Law*. Cheltenham–Northampton, 2018. Edward Elgar, 200. p. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781784717667.00015>; GUINNANE 2021. 9. p. A két társaságtípus elhatárolási kérdéseiről a német jogban I. PAPP Tekla: Rövid bevezetés a német társasági jogba. *Jogelméleti Szemle*, 2002. 3. sz. 1–12. p.; SZIKORA Veronika: A német személyegyesítő társaságok jellemzői és elhatárolásuk más társasági formáktól. *Sectio Juridica et Politica*, 2005. 2. sz. 535–524. p.
- ¹² MÁRKUS Eszter: Kereskedelmi társaságok. In FÖLDI András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet*. Budapest, 2014. ELTE Eötvös, 600. p.
- ¹³ GUINNANE 2018. 201. p.; PEGLOW, Kerstin: Entstehung und Geschichte der Gesellschaft mit beschränkter Haftung im deutschen Recht. *Miscellanea Historico-Iuridica*, Vol. 11. 2012. 208. p. DOI: <https://doi.org/10.15290/mhi.2012.11.11>.
- ¹⁴ HORN 1995. 74. p.
- ¹⁵ MÁRKUS 2014. 600. p.
- ¹⁶ HORN 1995. 75. p.
- ¹⁷ GUINNANE 2021. 7. p.
- ¹⁸ GUINNANE 2018. 200. p.; GUINNANE 2021. 7–8. p.
- ¹⁹ HORN 1995. 75. p.; PEGLOW 2012. 207. p.
- ²⁰ GUINNANE 2021. 7. p.; KLEINSZIG, Carmen: Die Entstehung des österreichischen Gesetzes über die Gesellschaft mit beschränkter Haftung. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, 2021. 1. sz. 35–36. p. DOI: <https://doi.org/10.1553/BRGOE2021-1s35>.
- ²¹ GUINNANE 2021. 11. p.
- ²² Uo. 12. p.
- ²³ PEGLOW 2012. 208. p.
- ²⁴ GUINNANE 2021. 13. p.
- ²⁵ Uo.
- ²⁶ SCHMOECKEL, Mathias: *Rechtsgeschichte der Wirtschaft. Seit dem 19. Jahrhundert*. Tübingen, 2008. Mohr Siebeck, 180–181. p. A törvény szövegét l. *Deutsches Reichsgesetzblatt*. 1888. 11. sz. 71–75. p. https://de.wikisource.org/wiki/Gesetz_wegen_Ab%C3%A4nderung_des_Gesetzes_betreffend_die_Rechtsverh%C3%A4ltnisse_der_deutschen_Schutzgebiete.
- ²⁷ PEGLOW 2012. 207–208. p.
- ²⁸ GUINNANE 2021. 9. p.
- ²⁹ Uo. 30. p.
- ³⁰ STELLA RICHTER, Mario: La società a responsabilità limitata dalle codificazioni dell'Ottocento al Codice della crisi d'impresa. *Rivista delle Società*, Vol. 63. 2019. No. 4. 650. p.
- ³¹ Oechelhäuser 1888-ban készített javaslatát (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*) közli KROESCHELL, Karl: *Deutsche Rechtsgeschichte 3. (seit 1650)*. 2. kiadás. Wiesbaden, 1993. Springer Fachmedien, 221–222. p.
- ³² Életrajzát l. SCHUBERT, Werner: Die Gesellschaft mit beschränkter Haftung. – Eine neue juristische Person. *Quaderni Fiorentini*, Vol. 11/12. 1982/1983. Tom. 1. 594–595. p.; SCHUBERT, Werner: Das GmbH-Gesetz von 1892 – „eine Zierde unserer Reichsgesetzsammlung“. Das historische Geschehen um die GmbH von 1888 bis 1902. In LUTTER, Marcus – ULMER, Peter – ZÖLLNER, Wolfgang (szerk.): *Festschrift 100 Jahre GmbH-Gesetz*. Köln, 1992. Dr. Otto Schmidt, 5–6. p. (lábjegyzet).
- ³³ GUINNANE 2018. 199. p.; GUINNANE 2021. 10. p.
- ³⁴ SCHUBERT 1982/1983. 597. p.
- ³⁵ Kép forrása: Justus Wilhelm Oechelhäuser. 1890 körül. *Jahrbuch der Stadt Mülheim*, 1983. Ismeretlen fényképész. *Wikimedia Commons*.
- ³⁶ SCHMOECKEL 2008. 181. p.; SZENDE Péter Pál: Egyes főbb kérdések a k.f.t.-jog köréből, tekintettel a tervezetre. *Jogtudományi Közlöny*, 1925. 10. sz. 76. p.
- ³⁷ A különböző javaslatokat bővebben l. SCHUBERT 1982/1983. 599–604. p.; SCHUBERT 1992. 6–7. p. Timothy Guinnane megjegyzi, hogy a bányatársulatokra alapozó első javaslat már 1876-ban napvilágot látott, mégpedig a szövetségi mozgalom (és jog) kiváló alakja, Ludolf Parisius (1827–1900) részéről. Ő annak megfontolását ajánlotta, hogy ne csak bányászati, hanem bármilyen célra lehessen a porosz *Berggesetz* (1865) szerinti társaságot alapítani. L. GUINNANE 2018. 199. p.; GUINNANE 2021. 30. p.
- ³⁸ GUINNANE 2021. 16. p.; SCHUBERT 1982/1983. 605–607. p.; SCHUBERT 1992. 17–18. p.
- ³⁹ SCHUBERT 1982/1983. 611–613. p.; SCHUBERT 1992. 18–20. p.
- ⁴⁰ SCHUBERT 1982/1983. 615–616. p.; SCHUBERT 1992. 21. p.
- ⁴¹ SCHUBERT 1982/1983. 617. p.; SCHUBERT 1992. 22. p.
- ⁴² SCHUBERT 1982/1983. 618. p.
- ⁴³ Uo. 618–619. p.; SCHUBERT 1992. 23. p.
- ⁴⁴ A vitát részletesen l. SCHUBERT 1982/1983. 619–622. p.; SCHUBERT 1992. 27–28. p.
- ⁴⁵ SCHUBERT 1982/1983. 622–623. p.; SCHUBERT 1992. 29. p.
- ⁴⁶ GOLDSCHMIDT, Levin: *Alte und neue Formen der Handelsgesellschaft*. Berlin, 1892. Otto Liebmann, 42–43. p.
- ⁴⁷ SCHUBERT 1982/1983. 623. p.; SCHUBERT 1992. 29. p.
- ⁴⁸ Az 1. § 1. bekezdése fordításának forrása Thirring Lajos 1917. évi *Kereskedelmi Törvény Tervezetének* a korlátozott felelősségű társaságra vonatkozó fejezete, amelyet Kuncz Ödön sokhelyütt szó szerint átvész 1926-ban készített társasági jogi tervezetének Harmadik részében, l. KUNCZ Ödön: *Törvénytervezet a részvénytársaságról, a szövetkezeetről és a korlátozott felelősségű társaságról*. Budapest, 1926. Globus, 96–119. p.
- ⁴⁹ PEGLOW 2012. 212. p.
- ⁵⁰ GIERKE 2000. 406. p.
- ⁵¹ Uo. 407. p.
- ⁵² SCHUBERT 1992. 30–31. p.; l. még PEGLOW 2012. 213–214. p.

- ⁵³ PEGLOW 2012. 213. p.
- ⁵⁴ SZIKORA Veronika: *Társasági jogi rendszerek és reformok Európában.* (Habilitációs tézisek) Debrecen, 2014. Debreceni Egyetem, 14. p.
- ⁵⁵ *Deutsches Reichsgesetzblatt.* 1892. 24. sz., 477–499. p. https://de.wikisource.org/wiki/Gesetz,_betreffend_die_Gesellschaften_mit_beschr%C3%A4nkter_Haftung.
- ⁵⁶ PAPP 2002.
- ⁵⁷ A fordítások forrása Thirring Lajos 1917. évi *Kereskedelmi Törvény Tervezetének* a korlátolt felelősségű társaságra vonatkozó fejezete, Kuncz Ödön átvételében. L. KUNCZ 1926. 96–119. p.
- ⁵⁸ GUINNANE 2021. 17–18. p.
- ⁵⁹ SCHMOECKEL 2008. 181. p.
- ⁶⁰ GUINNANE 2021. 19. p.
- ⁶¹ KUNCZ Ödön: *A kereskedelmi és váltójog vázlata. I. rész: A kereskedő vállalata és a kereskedelmi társaságok.* Budapest, 1922. Grill, 295. p.
- ⁶² SÁRKÖZY Tamás: A gazdasági társaságok közös szabályairól. *Gazdaság és Jog*, 2011. 7–8. sz. 5. p.
- ⁶³ GUINNANE 2021. 18. p.
- ⁶⁴ FÖLDI András – MÁRKUS Eszter: A modern kereskedelmi jog kialakulása. In FÖLDI András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet.* Budapest, 2014. ELTE Eötvös, 573. p.; SÁRKÖZY Szabolcs: A német és az osztrák társasági jog alakulása, különös tekintettel a kft. szabályozására. *Pro Publico Bono*, 2013. 3. sz. 83. p.
- ⁶⁵ L. LUTTER 1992. 51., 80–81. p.
- ⁶⁶ Uo. 75. p.
- ⁶⁷ Uo. 51. p. (lábjegyzet).
- ⁶⁸ HALLSTEIN, Walter: Die Gesellschaft mit beschränkter Haftung in den Auslandsrechten, verglichen mit dem deutschen Recht. *Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 1938/1939. 3–4. sz. 341. p.; STELLA RICHTER 2019. 651. p. A törvény szövegét l. *Legislação. Câmara dos Deputados*. <https://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/1910-1919/decreto-3708-10-janeiro-1919-570962-publicacaooriginal-94061-pl.html>.
- ⁶⁹ BOZÓKY Géza: Kívánatos-e a korlátolt felelősségű társaságoknak hazai jogunkba való áttüztetése? (I. rész) *Kereskedelmi Jog*, 1913. 19–20. sz. 376. p.; HALLSTEIN 1938/1939. 360. p.
- ⁷⁰ HALLSTEIN 1938/1939. 360. p.; SZENDE Péter Pál: *A korlátolt felelősségű társaság.* Budapest, 1927. Grill Károly Könyvkiadóvállalat, 38. p.
- ⁷¹ KLEINSZIG 2021. 36–37. p.
- ⁷² STELLA RICHTER 2019. 651. p.
- ⁷³ SZENDE 1927. 38–39. p. A két törvény összehasonlítását l. KLEINSZIG 2021. 43–45. p.
- ⁷⁴ ADAMUS, Rafał: Limited Liability Companies in Poland. *Central European Journal on Comparative Law*, 2020. 1. sz. 7–8. p. DOI: <https://doi.org/10.47078/2020.1.7-25>.
- ⁷⁵ HALLSTEIN 1938/1939. 342. p.; LUTTER 1992. 82. p.; SOLÁ CAÑIZARES, Felipe de: La société à responsabilité limitée en droit comparé. *Revue internationale de droit comparé*, 1950. 1. sz. 51. p. DOI: <https://doi.org/10.3406/ridc.1950.5965>; SZENDE 1927. 39. p.
- ⁷⁶ STELLA RICHTER 2019. 651. p.
- ⁷⁷ SZENDE 1927. 40. p.
- ⁷⁸ Szövegét l. Loi du 7 mars 1925 Institution Des Societes A Responsabilite Limitee. *Journal Officiel*, 8 mars 1925. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000866791>.
- ⁷⁹ GUINNANE–ROSENTHAL 2009. 84. p.
- ⁸⁰ BOZÓKY Géza: Kívánatos-e a korlátolt felelősségű társaságoknak hazai jogunkba való áttüztetése? (II. rész) *Kereskedelmi Jog*, 1913. 22. sz. 417. p. A tudósítást l. BERÉNYI Pál: A korlátolt felelősségre alakult kereskedelmi társaságokról. *Kereskedelmi Jog és Ismeretek Tára*, 1892. 21. sz. 4. p.
- ⁸¹ GOLDSCHMIDT 1892.
- ⁸² [N. N.]: Irodalom. *Kereskedelmi Jog és Ismeretek Tára*, 1892. 26. sz. 32. p.
- ⁸³ [N. N.]: Ausztria és külföld. Korlátolt felelősségű társaságok Németországban. *A Jog*, 1892. 27. sz. 231. p.
- ⁸⁴ Rövid életrajzát l. Neumann Ármin. *SóFár. A zsidó médiaportál*. <https://regi.sofar.hu/neumann-armin-2/>.
- ⁸⁵ Életről l. MEZEY Barna: Egy jogászkarrier a 19. században (Csemegei Károly, 1826–1899). In MEZEY Barna (szerk.): *A praxistól a kodifikációig. Csemegei Károly emlékére (1826–1899).* (Jogtörténeti Értekezések 26.) Budapest, 2001. Osiris, 9–23. p.
- ⁸⁶ NEUMANN Ármin: A korlátolt felelősségre alakult társaságokról szóló 1892. évi német birodalmi törvényről. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1893. 6. (77.) sz.
- ⁸⁷ Uo. 3. p.
- ⁸⁸ L. BUJTÁR Zsolt: Jogátvétel vagy modellkövetés? A korlátolt felelősségű társaság megjelenése a magyar jogban. *Diké – A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata*, 2023. 1. sz. 24. p. DOI: <https://doi.org/10.15170/Dike.2023.07.01.04>; HORVÁTH 2006. 446. p.; PAPP Tekla: A magyar társasági jog fejlődése. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 2000. 415. p.
- ⁸⁹ NEUMANN 1893. 3–6. p.
- ⁹⁰ Uo. 6–8. p.
- ⁹¹ Uo. 9–10. p.
- ⁹² Uo. 10–11. p.
- ⁹³ Uo. 11–19. p.
- ⁹⁴ Uo. 20. p.
- ⁹⁵ MEZEY Barna: „A föltétlen igazság és a társadalom fenntartásának érdeke”. Az első magyar büntető törvénykönyv. In HORVÁTH Attila (szerk.): *Tanulmányok a Csemegei-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére.* Budapest, 2020. Dialóg Campus, 44. p.
- ⁹⁶ KUNCZ 1926. 125. p. L. még BUJTÁR 2023. 24. p.
- ⁹⁷ PAP Dávid: Törvénytervezet a korlátolt felelősségű társaságról. *Magyar Gyáriparosok Szövetsége Közlemények*, 1905. 12. sz. 26–69. p.
- ⁹⁸ KÉPES György: Az első magyar törvénytervezet a korlátolt felelősségű társaságról. *Jogtörténeti Szemle*, 2022. 3. sz. 26–37. p. DOI: <https://doi.org/10.55051/JTSZ2022-3p26>. Bozóky Géza kritikai észrevételeinek tükrében szintén részletesen ismerteti: BUJTÁR 2023. 26–40. p. Felhasznált irodalom: BOZÓKY Géza: *A korlátolt felelősségű társaság. A külföldi és de lege ferenda a magyar jogban.* Pozsony, 1914. Eder István Könyvnyomdája.

